

Особистість пенітенціарного правопорушника, його поведінка в місцях позбавлення волі

Петрик Дмитро Петрович¹

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, Україна

E-mail: dimon_petryk@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1852-5780>

Актуальність дослідження полягає в розкритті та розширенні поняття пенітенціарного правопорушника в місцях позбавлення волі, впливу середовища засуджених на його особистість та поведінку. Проаналізувати особистість пенітенціарного правопорушника та визначити його незаконні дії щодо адміністрації виправних колоній (далі ВК). Метою статті є аналіз дій засудженого, який перебував в місцях позбавлення волі та здійснював насильницькі злочини щодо персоналу установи виконання покарань. Під час дослідження цієї проблематики використовувались такі методи, а саме: емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, анкетування, узагальнення). Зміст дослідження опирається на інформацію про злочинця. У статті представлено критерії, відповідно до яких необхідно досліджувати особистість правопорушника. Визначено фактори, що впливають на формування і поведінку особи злочинця. Умовно неформальні рівні управління поділено на три види, а саме: вищий, середній та нижчий. Вищий рівень – це елітна управлінська ланка. Його очолює «зłodий у законі», а за його відсутності – «кримінальний авторитет». Середній рівень представляють «мужики», тобто особи, які працюють на виробництві, хоча вони можуть бути і безробітними. Нижчий рівень – «скривджені», або ж морально і фізично принижені особи. Розглянуто соціально-демографічні (соціальне походження і положення, сімейне і посадове становище, рівень матеріальної забезпеченості, національна приналежність, стать, вік); психологічні (емоції і воля); кримінально-правові та соціально-рольові характеристики засуджених, які вчинили насильницькі злочини щодо персоналу установ виконання покарань. Однією з найважливіших існуючих характеристик особистості засудженого, який скоїв насильницький злочин щодо персоналу ВК, є соціально-демографічна характеристика. Вік є складником показників цієї характеристики. Соціальне положення є одним із найважливіших пунктів, що характеризує особистість злочинця. Ці факти свідчать про напрям поширення тих чи тих злочинів серед соціальних верств і груп, сфер суспільного життя і виробництва. У результаті дослідження було встановлено, що глибоке і всебічне вивчення особистості злочинця підвищить безпеку співробітників виправних колоній і дасть змогу швидше реагувати та запобігти правопорушенню.

Ключові слова: пенітенціарний правопорушник, співробітник, засуджений, установа виконання покарань, особистість, безпека, насильницький злочин.

Вступ. Щороку працівники виправних колоній стають жертвами злочинних посягань з боку засуджених до позбавлення волі (Коваленко, Джуца, Колб, 2011: 94). Дослідження злочинності завжди опирається на вивчення особистості злочинця. Така особистість реально існує та володіє якостями, які відрізняють її від інших людей. В. Н. Кудрявцев підкреслює, що «особистість правопорушника з його свідомістю та волею – є центральною ланкою, яка пов'язує причину та наслідки. У такому випадку виникає бажання скоїти правопорушення, а вже за цим слідує його реалізація» (Кудрявцев, 1968: 10).

«Особистість правопорушника є сукупністю інтегрованих в ній соціально значущих негативних якостей або характеристик, які сформувалися в процесі багатообразних та систематичних взаємодій з іншими людьми» (Антонян, 1997: 79).

Як зазначає А. С. Михлін, «вивчення особистості засудженого є необхідним для вирішення всіх питань, пов'язаних із завданнями діяльності виправних установ» (Михлін, 1990: 39). Необхідність вивчення особистості засудженого, на погляд М. В. Єлеськіна, зумовлена тим, що «будь-який колектив засуджених, з одного боку, має своє психологічне обличчя, з іншого – складається з кількох десятків і сотень індивідуумів з різним ступенем соціально-педагогічної занедбаності і криміналізації, які вимагають різноманітних заходів психолого-педагогічного впливу, що відповідають їхнім особливостям та загальнопсихологічним показникам» (Єлеськін, 2008: 45–48). Водночас потрібно виділити і ті

¹ аспірант кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, старший викладач кафедри фізичної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби

позитивні риси та прояви, які мають засуджені, та на які можна спиратися для реалізації завдань перевиховання. За твердженням Т. Є. Ігошева: «... у процесі перевиховання засуджених необхідно брати до уваги та використовувати їхні позитивні якості, спрямовуючи їх на адекватний розвиток особистості» (Ігошев, 1974: 42–53). Слушно при цьому акцентувати на позиції А. С. Макаренка, який наголошував, що «у кожній людині слід бачити особистість» (Макаренко, 1977: 37).

У зв'язку з необхідністю розкриття та розширення поняття пенітенціарного правопорушника у місцях позбавлення волі, впливу середовища засуджених на його особистість та поведінку, встановлення його незаконних дій щодо адміністрації виправних колоній обрана тема є актуальною.

Аналіз наукової літератури показав, що досліджували цю тематику такі науковці, як: І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, О. М. Джужа, О. Г. Колб, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, В. М. Синьов, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, І. С. Яковець та ін. Проте питання щодо особистості пенітенціарного правопорушника та його поведінку в місцях позбавлення волі у такій постановці досі в науці не розглядалося. Це і стало додатковим аргументом при виборі на користь наукової розробки цієї теми.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є аналіз поведінки засудженого, який перебуває в місцях позбавлення волі та здійснив насильницькі злочини щодо персоналу установ виконання покарань. Завданнями статті є дослідження особистості засудженого, що перебуває в місцях позбавлення волі, і, у свою чергу, скоїв насильницькі злочини щодо працівників установ виконання покарань.

Методи дослідження: емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, анкетування, узагальнення).

Результати дослідження та їх обговорення. Юридична наука вивчає правопорушника, виходячи з низки його специфічних характеристик. Існують критерії, відносно яких необхідно досліджувати особистість злочинця із визначених позицій: соціально-демографічної; кримінально-правової; соціальних відносин; морально-психологічної.

Тобто вивчення не тільки комплексу якостей або характеристик, а конкретної системи, яка формує особистість засудженого, у рамках якої розглядається взаємозв'язок та взаємозалежність її елементів.

Особистість злочинця у соціальному середовищі виправної колонії піддається змінам. Це залежить не тільки від вікових, освітніх, професійних та інших особливостей засудженого, а й від статусу, який він займає в процесі відбування покарання. Хоча це поняття в певній мірі і відносно, все же може стосуватися всіх засуджених, які скоювали правопорушення під час відбування покарання (Антонян, 1982: 7). У такому випадку важливим є своєчасне виявлення чинників і тенденцій, які впливають на поведінку, середовище існування, статус правопорушника, оскільки це сприяє здійсненню більш ефективної профілактичної роботи.

Н. Г. Шурухнов, досліджуючи особистість пенітенціарного злочинця, зауважив, що середовище в місцях позбавлення волі має здатність впливати на людину, адже в закритих колективах присутня чітка неофіційна ієрархія, комплекс неофіційних норм поведінки, визначення взаємовідносин індивідів та цілих груп. Довготривале перебування в таких умовах призводить до переформування особистості, оволодіння нею комплексом специфічних якостей (Шурухнов, 1993: 74).

Специфіка особистості засуджених, які вчинили злочини у виправних колоніях, проявляється не тільки у тих рисах і якостях, які становлять своєрідність духовного світу, що визначає їхню поведінку до потрапляння в колонію, але і в тих рисах і якостях, які зумовлюють специфічний характер сприйняття ними довколишніх соціальних умов під час відбування покарання. Це особливий соціальний тип. Потрапляючи до виправної установи, засудженому доводиться мати справу не тільки з адміністрацією колонії, а й собі подібним оточенням, що зумовлює необхідність адаптуватися до нових умов життя, самостійно будувати свої взаємини з іншими засудженими. Від останніх багато в чому залежить, буде конкретний засуджений лідером, середняком чи відкинутим.

До числа чинників, які впливають на формування і поведінку особистості правопорушника, слід віднести: а) існуючі неформальні рівні управління процесами, що відбуваються у середовищі засуджених; б) ієрархію засуджених стосовно статусу, який вони займають в колонії загалом і його місця на тому чи тому рівні.

Умовно неформальні рівні управління можна поділити на три види: вищий, середній, нижчий.

Вищий рівень є елітною управлінською ланкою. Його очолює «злочин у законі», а за його відсутності – «кримінальний авторитет». Якщо в колонії є «злочин у законі», то він призначає «кримінальних авторитетів» у кожному відділенні засуджених. Їх функції, з урахуванням злочинської

моралі, визначаються у врегулюванні суперечок і суперечностей; налагодженні, поповненні та розподілі надходжень ззовні або тих, що утворюються всередині колонії «злочинської каси»; пропаганді та підтримці злочинських ідей. Завдання, які стоять перед конкретними лідерами угруповань, своїм змістом можуть: а) довести до мінімуму втручання з боку персоналу ВК у внутрішні справи засуджених; б) домогтися від працівників ВК максимальних зручностей у період відбування покарання; в) полегшити засудженим доступ до матеріальних і моральних благ; г) здійснювати суворий контроль за спілкуванням засуджених для того, щоб виключити їх контакти з представниками оперативних відділів ВК; д) надати дозвіл на ідеальну модель поведінки, за якою засуджений в усьому повинен керуватися субкультурними нормами, а не вказівками і розпорядженнями адміністрації місць позбавлення волі; е) активно протистояти діяльності формальних самодіяльних організацій засуджених (Анісімков, 1998: 96).

До вищого рівня відносяться і наближені до «злочинця у законі» заступники, які є «авторитетами». Їх може бути кілька. Вони представляють інтереси своїх «господарів», тобто є передавальною ланкою їхньої волі. Засобами впливу на них є: а) переконання (роз'яснення) поводитися або діяти так чи так; б) примус (психічний, а при необхідності – і фізичний).

У заступників є «бригадири» із «вірними» їм засудженими, так звані «солдати», або «бійці». Їхня функція – усунення і покарання винних і непокірних. Підтримують авторитет своїх керівників.

Вже згадана категорія осіб добре розвинена фізично, має вольовий, рішучий характер, схильна до злочинських ідей. Від прагнення та старанності залежить їхній подальший статус. «Бійці» можуть стати «бригадирями, а ті – «кримінальними авторитетами». В останніх є перспектива бути «злочинцем у законі».

Середній рівень складають «мужики», тобто особи, які працюють на виробництві. Вони можуть бути і безробітними. Це найбільш численна ланка, з якою не можна не рахуватися. Вони можуть «постояти за себе», але при цьому намагаються не втручатися у різні процеси, які їх не стосуються. Це категорія засуджених, з якими необхідно постійно працювати, залучати до праці.

Нижчий рівень складають «скривджені», або ж морально і фізично принижені особи. Але і всередині цієї категорії засуджених є свої лідери, які прагнуть жити за рахунок собі подібних (Хохряков, 1991: 45).

При вчиненні злочину на вищому рівні організаторами умисних злочинів (це, здебільшого, злочини проти працівників виправної колонії) найчастіше виступають «злочинці у законі», або «кримінальні авторитети». Причиною вчинення злочинів можуть бути посилення режимних вимог стосовно засуджених, у тому числі утиск інтересів «тюремної еліти» або протиправні дії адміністрації (образа чи побиття засуджених, порушення правил застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зброї тощо). Довести їх участь в організації злочину важко, оскільки вони безпосередніх дій при вчиненні злочинів можуть і не здійснювати, а давати свідчення про їхню організаторську злочинну діяльність інші засуджені бояться. Виконавцями злочинів проти особистості можуть виступати «бійці», іменовані також «торпедами», або «бригадири».

Слід погодитися з думкою В. В. Михайліна, що для контролю безпеки слід використовувати оперативно-технічні підрозділи кримінально-виконавчої системи для оперативного встановлення дій супроводу лідерів злочинного середовища, в тому числі «злочинців у законі», із встановленням усіх епізодів їхньої злочинної діяльності (Михайлин, 2010: 56).

На середньому рівні злочини найчастіше відбуваються в результаті міжособистісних конфліктів, а також на ґрунті вживання спиртних напоїв, вирішення виробничих чи інших проблем. Переважно це злочини проти особистості.

Злочини на нижчому рівні відбуваються переважно на побутовому ґрунті, у своєму середовищі.

Отже, вивчення особистості злочинця передбачає передусім з'ясування його соціального статусу в період відбування покарання, що сприятиме виявленню мотиву та мети вчиненого злочину.

Особі, які вчинили злочини та ізольовані за рішенням суду, які перебувають у місцях позбавлення волі, стають готовим людським матеріалом для скоєння нових злочинів. Переважна більшість осіб, які скоїли насильницькі злочини щодо персоналу виправних колоній, засуджені неодноразово і становлять підвищену суспільну небезпеку.

Злочинці, які вчинили пенітенціарний рецидив – злісні правопорушники. Про їхнє стійке антигромадське ставлення до встановленого порядку свідчить те, що повторні умисні злочини вони скоюють після засудження за умисні злочини. Тим самим свідомо ігнорують процес засудження – найбільш сильний каральний вплив держави на правопорушника. Ступінь суспільної небезпеки особи, яка вчинила рецидив, зростає зі збільшенням кількості судимостей, особливо за тяжкі злочини, які

скоюються в установах виконання покарань. Небезпека полягає в реальній можливості скоєння засудженими нового злочину, породжується антигромадськими, індивідуалістичними поглядами і звичками винного (Філімонов, 1970: 34).

Психологічний стан кожної особистості, що відбуває покарання, характеризується напруженістю, яку породжують умови позбавлення волі: ізоляція від суспільства, суворі режимні правила побуту, концентрація засуджених, що відрізняються грубістю та іншими вкрай негативними аморальними якостями та ін. У такій обстановці для кожного правопорушника, який відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, характерна внутрішня готовність так або так захищати себе від можливих посягань оточуючих. Це тим більш притаманне потенційним, неодноразово засудженим злочинцям, здатним на насильницьку протидію працівникам виправних колоній.

Особи, сконцентровані в одному місці, породжуючи кримінальну мораль, асоціальні правила поведінки, вдосконалюючись у злочинному ремеслі, передають свій досвід один одному. Навіть ті з них, хто не хотів скоювати правопорушення, під впливом кримінальної субкультури підкоряються, поступаються масовому впливу негативно налаштованої частини засуджених.

Погляди і звички винного зазвичай відносять до внутрішнього світу людини, пізнання якого в повному обсязі є неможливим. Лише за допомогою аналізу вчинків злочинця та повномасштабного аналізу його ставлення до оточення формується певне розуміння цієї особистості. Дії людини та інші факти, на основі яких органи правосуддя доходять висновку про наявність суспільної небезпеки особистості злочинця та її ступеня, прийнято називати критеріями суспільної небезпеки. Основним критерієм є вчинений особою злочин з усіма його об'єктивними і суб'єктивними ознаками.

Дослідження особистості злочинця пов'язано із використанням як типології, так і класифікації. Використовуючи класифікацію потрібно враховувати те, що злочинець, як і будь-яка людина, є індивідуальністю, неповторною особистістю. Злочинців можна диференціювати і розподіляти на конкретні групи відповідно до існуючих критеріїв та ознак.

Безліч критеріїв класифікації сприяють вивченню особистості в залежності від її віку, статі, виду вчиненого злочину, кількості судимостей, числа осіб, які брали участь у кримінальному діянні. А типологія в основному проникає в сутність самої особистості злочинця. Вона спрямована на вивчення таких властивостей особистості: свідомість та психіка, темперамент, емоції, воля, навички, вміння, звички, спрямованість, настанова. Природно, що ознаки (риси), які характеризують особистість злочинця, на різних рівнях відмінні. Завдяки цьому суб'єкт певного виду злочинного діяння може бути вивчений найбільш повно і предметно, бо ознаки, виявлені в результаті його кримінологічного дослідження, абстрагуються від багатьох особливостей і типових рис окремих правопорушників.

Вивчаючи особистості засуджених, які вчинили насильницькі злочини проти персоналу виправних колоній, було досліджено їхнє соціально-демографічне (соціальне походження і положення, сімейне і посадове становище, рівень матеріальної забезпеченості, національна приналежність, стать, вік); психологічні (емоції і воля тощо); кримінально-правові та соціально-рольові характеристики.

Важливою з існуючих характеристик особистості засудженого, який скоїв насильницький злочин щодо працівників ВК, є соціально-демографічна. Однією з її показників є вік. Вікова характеристика злочинців дозволяє дійти висновків про криміногенну активність щодо і особливості злочинної поведінки представників різних вікових груп. Визначено віковий відсотковий показник засуджених, які вчинили злочини щодо працівників ВК. (зазначено в таблиці 1.)

Таблиця 1

Віковий склад засуджених

Вік на момент вчинення правопорушення	Відсоток, %
18-24 роки	7,5
25-29 років	35,8
30-39 років	50,9
40-49 років	5,7

Матеріали проведеного дослідження свідчать, що найбільш криміногенний є вік 30-39 років. Ці самі особи складають і основний масив засуджених, які скоюють насильницькі посягання щодо персоналу ВК. Кримінальна активність у такому віці найбільше проявляється у тому, що злочинці мають дуже великий кримінальний життєвий шлях та досвід, власні інтереси завжди ставлять вище «букви закону». За нашими даними, у віці 25-29 років злочини скоїли 35,8% засуджених. Це відображає той факт, що в такому віці в основному завершується формування та становлення особистості.

Не маючи в достатній мірі життєвого досвіду, особи у віці 18-24 років вирішують чимало життєвих завдань, що не виключає можливості зіткнення їх із законом. Дані з таблиці засвідчують, що в цьому віці скоєно 7,5% насильницьких злочинів. Кримінальна активність зменшується у віці 40-49 років. На цих осіб припадає відповідно 5,7%.

«Як ніякий інший показник – вік визначає поведінку людини, його інтереси, потреби, життєві плани, стан здоров'я, можливості та перспективи щодо створення сім'ї, отримання спеціальності, освіти» у своїй праці згадує А. С. Михлин.

Соціальне положення є одним із найважливіших показників, що характеризує особистість злочинця. Ці дані показують, у яких соціальних верствах і групах, у яких сферах суспільного життя і виробництва найбільш поширені ті чи ті злочини. Їх аналіз сприяє пошуку і виявленню криміногенних чинників, специфічних для різних соціальних, професійних та інших груп населення, для різних галузей господарства, видів виробництва.

До скоєння злочину відсоток засуджених, які були працевлаштовані становить – 20%, 80% – безробітні.

Великою соціальною проблемою є збільшення кількості безробітних із числа вивчених особистостей, які вчинили злочини. Ці особи втратили колишні професійні навички. Освоєння нових професій передбачає більш високий освітній рівень і наявність коштів для отримання іншої спеціальності або удосконалення набутої. Відсутність коштів веде до деградації тих осіб, частина з яких можуть втратити житло, зв'язок із близькими, рідними, товаришами по роботі і в кінцевому підсумку поповнити кількість осіб без постійного місця проживання.

У результаті проведених нами досліджень з числа осіб, які скоїли насильницькі злочини проти працівників ВК, 41,6% не працювали. Трудовий стаж у період відбування покарання до скоєння злочину склав: до 1 року – 31,4%; від 1 року до 2 років – 14%, від 3 до 5 – 3,8%, інше – 9,2%.

На нашу думку, соціально-виховна робота – це один із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. На жаль, вона перебуває у кризовому стані. Це пояснюється тим, що вона не знаходить підтримки і схвалення серед засуджених, більш того, є причиною переслідування з боку інших засуджених; недоліками роботи співробітників ВК, які не приділяють їй належної уваги та ставляться формально, а потім самі ж і страждають. Так, за результатами нашого дослідження, з числа осіб, які вчинили злочини, соціально-виховною роботою не займалися 49,5% засуджених, виконували окремі доручення – 25%, активно брали участь у соціально-виховній роботі – 20,6%, інше ставлення притаманне 4,9% засудженим.

Погодимось із твердженням В. Синьова, що соціальна робота в установах виконання покарань України – це професійна комплексна діяльність із надання соціальної допомоги та підтримки, здійснення соціального захисту засуджених, результатом чого є створення умов для соціального, позитивного функціонування й удосконалення людини, котра переступила поріг закону. Соціальна робота із засудженими поєднує в собі знання про суспільство й людину, має міждисциплінарний характер, що дає їй підставу використовувати досягнення різних наук. Таким чином, соціальну роботу в установах виконання покарань слід розглядати не як частину якої-небудь іншої роботи, а як самостійний вид діяльності, що передбачає захист інтересів і прав засудженого всіма дозволеними законом способами. Проте у процесі соціальної роботи із засудженими необхідно враховувати інші види діяльності і співвідносити їх з певним режимним, виховним, освітнім або іншим навантаженням (Синьов, 2002: 44-45).

Особи, що підтримують злочинські ідеї і традиції, які відрізняються стійкою негативною спрямованістю, мають певний авторитет серед засуджених. Вони схильні до порушення режиму утримання, а застосовування до них дисциплінарних стягнень сприймають як належне, що об'єктивно сприяє підвищенню їхнього авторитету.

Сім'я може виступати як стримуючий чинник щодо вчинення нового злочину під час відбування покарання, а тим паче нападу на персонал колонії. За результатами проведеного дослідження, більше половини (51,8%) засуджених, які скоїли злочини, не мали сім'ї. Перебували у шлюбі з числа цієї категорії осіб лише 15,4%. Розлучились у процесі відбування покарання 26,3% з числа осіб, які вчинили злочини. Не було з'ясовано сімейний стан щодо 6,5 % осіб.

Відсутність або втрата сімейних відносин чинить негативний вплив на поведінку засуджених під час відбування покарання, сприяє рецидиву після звільнення. Також стримуючим чинником при вчиненні злочину є наявність дітей. Із числа досліджуваних засуджених, які вчинили злочини, у 34,8% випадків останні виховують дітей, і в 65,2% – дітей не мають.

Специфіка виправної колонії змушує осіб, які раніше скоювали злочин, і які відбувають покарання, бути готовими, у разі потреби, знову його скоїти. В їх основі лежать міжособистісні відносини, суперечності індивідуальних і групових інтересів, неформальних і правових норм поведінки. Рішення скоїти злочин під час відбування покарання визначається наступними показниками: 6,5% засуджених мають постійну готовність до вчинення насильницького злочину; 24,5% засуджених рішення вчинити злочин приймають заздалегідь, до виникнення криміногенної ситуації; 27,4% засуджених приймають рішення у зручній ситуації, свідомо, маючи на це час. У цьому випадку мова йде про вмісні злочини, які ретельно готуються, спрямовані на приховування слідів злочину та своєї участі в ньому. Тому вони становлять підвищену суспільну небезпеку.

Прийняте миттєво рішення у ситуації, що склалася (рішення викликане самою ситуацією, насильницькі дії майже імпульсивні) було у 28,3% випадків з числа вивчених. Психічне ставлення винного до скоєного злочину можна схарактеризувати прямим умислом, який виник раптово. Інше, у тому числі й не встановлене, рішення вчинити злочин було у 13,3% засуджених.

Провокуюча криміногенна ситуація передувала у 38,3% випадків скоєння злочину. Її основу утворюють відносини між злочинцем і жертвою, а також сприяють цьому обставини місця, часу, їхнього стану.

Ситуація, що сприяє вчиненню злочину, виявлена у 10,8% випадках. До неї можна віднести відсутність належного контролю і нагляду за засудженими, наявність знарядь і засобів для вчинення злочину, відсутність свідків, наявність співучасників, перевагу у фізичній силі, соціальний статус засуджених.

Нейтральна ситуація була виявлена в 32,8% випадків. Для неї характерними є бездіяльність та байдужість до виконання своїх службових обов'язків представників адміністрації ВК. Ситуація, що ускладнює вчинення злочину, була в 9,6% випадків, а перешкоджає – відповідно у 8,5% з числа досліджених. Вчинення злочинів у цих ситуаціях свідчить про високий ступінь кримінальної зараженості злочинців, про їхню наполегливість у досягненні злочинного результату, що має враховуватися при призначенні винним покарання.

Відповідно до кримінально-правової характеристики слід враховувати характер скоєного злочину та криміногенну зараженість особистості. Залежно від характеру скоєного злочину (склад, мотиви та засоби вчинення злочину) доцільно виділити групи осіб засуджених: корисливі злочини, агресивні (насильницькі) не корисливі, корисливо-насильницькі, економічні злочини та не агресивні злочини (Замула, Костенко, Мандра, 2003: 30–31).

Кримінально-правова характеристика особистості засудженого, який вчинив насильницькі злочини щодо персоналу виправної колонії, має важливе значення для виявлення його особистісних якостей. Відповідно до змісту кримінально-правової підструктури особистості злочинця з'ясовувалися питання про наявність попередньої судимості, кількості судимостей і види злочинів, за вчинення яких особи, що вивчаються, були засуджені раніше.

Кількість судимостей накладає свій відбиток на ставлення засудженого до різних виховних заходів, які проводяться у виправних колоніях. Так, за даними проведеного дослідження, у засуджених, які вчинили насильницькі злочини, до скоєння злочину мали одну судимість – 21,5 %, дві – 42,3 %, три і більше 36,2 % засуджених.

У результаті аналізу кримінальних справ було відзначено, що більшості засуджених, які скоїли насильницькі злочини щодо персоналу, призначався термін позбавлення волі більше 5 років. За цей проміжок часу адміністрація виправної установи може всебічно вивчити особистість злочинця.

Висновки. Отже, слід зазначити, що глибоке і всебічне вивчення особистості злочинця підвищить безпеку співробітників виправних колоній та надасть змогу швидше реагувати та запобігти правопорушенню. Перспективи подальших досліджень. У перспективі планується використати отримані результати досліджень для розробки методики самозахисту та професійного навчання майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Література

Анисимков В. М. Кримінальна субкультура: монографія. Уфа: Юфим. юрид. инс-т. МВД РФ, 1998. 596 с.

Антонян Ю. М. Изучение личности преступника. Москва, 1982. 517 с.

Антонян Ю. М. Криминология: учеб. / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева. Москва : Юрист, 1997. 360 с.

Елеськин М. В. Особенности криминологической характеристики личности преступника, совершившего преступление в исправительном учреждении: уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. 2008. № 6. С. 45–48.

Замула С. Ю., Костенко В. А., Мандра В. І., Падалець Б. В., Скоков С. І. Основи пенітенціарної педагогіки та психології: навч. посіб. / під заг. ред. В. М. Синьова. Біла Церква, 2003. 101 с.

Игошев Т. Е. Типология личности и мотивация преступного поведения. Горький: [б. и.], 1974.

Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін. Криминологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія / за заг. ред. проф. В. В. Коваленка. Київ: Атіка-Н, 2011. 368 с.

Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. Москва, 1968. 210 с.

Макаренко А. С. Избранные педагогические произведения в 4 томах. Т. 4 / Москва : [б. и.], 1977. 37 с.

Михайлин В. В. Негативное влияние преступлений, совершаемых в следственных изоляторах на безопасность сотрудников, подозреваемых, обвиняемых и осужденных. *Человек: Преступление и наказание*. 2010. № 4. С. 55–56.

Михлин А. С. Общая характеристика осужденных. Москва: [б. и.], 1990. 234 с.

Синьов В. М. Гуманістична спрямованість пенітенціарної педагогіки. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. 1 (21) С. 43–51.

Филиминов В. Д. Общественная опасность личности преступника. Томск. 1970. 340 с.

Хохряков Г. Ф. Парадоксы тюрьмы. *Проблемы, дискуссии, предложения*. Москва: юрид. лит., 1991. 445 с.

Шурухнов Н. Г. Личность пенитенциарного преступника. *Социологические исследования*. 1993. № 3. 74 с.

The identity of the penitentiary criminal, his / her behaviour in places of detention

Petryk Dmytro²

T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium», Chernihiv, Ukraine

The significance of the study consists in describing and enlarging the concept “penitentiary criminal in places of detention” as well as determining the impact of the criminal’s environment on his / her personality and behaviour. The paper analyses the identity of the penitentiary criminal and identifies his / her illegal actions in relation to the administration of penal colonies. The purpose of this study is to analyse a criminal who is in prison and has committed violent crimes against the staff of penitentiary institutions. In the article, the author uses the following methods of research: empirical (observation, description) and theoretical (analysis, questionnaires, generalisations). The content of the study is based on the information about the criminal. The article sets out the necessary criteria for investigation the identity of the criminal. The factors influencing the development of criminal’s personality and his / her behaviour have been defined. The informal levels of control are conditionally divided into three types as follows: highest, intermediate and lowest. The highest level is the elite managerial one. It is headed by the «thief-in-law» (code-bound thief), and if there is not any – by the «watcher» (criminal kingpin). The intermediate level is made up of «men» (PIs – Prison Industries), i.e. people who work in prison, although they may not work. The lowest level is represented by the «offended» (punks), morally and physically humiliated people. The author examines socio-demographic (social origin and status, marital and job status, level of material welfare, nationality, gender, age); psychological (emotions and will); criminal-legal and social role-related characteristics of the convicts who have committed violent crimes against the staff of penitentiary institutions. The author assumes that a socio-demographic characteristic of criminal’s personality is one of the most important existing ones demonstrated by the criminals who have committed violent crimes against the staff of penitentiary institutions. Age is one of its indicators. Social status is one of the most important indicators that characterises the identity of the criminal. These data show in which social strata and groups, in which spheres of public life and production, certain crimes are most common. The results indicate that a deep and comprehensive study of the identity of the criminal will increase personal safety of the staff of penal colonies and will allow both reacting more quickly and preventing a crime.

Keywords: *penitentiary criminal, officer, criminal, penitentiary institution, personal security, violent crime.*

² PhD Student at the Department of Pedagogy, Psychology and Physical Education at the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium», Senior Lecturer of Department of Physical Training Academy of the State Penitentiary Service

References

- Anisimkov, V.M. (1998). *Krymynalnaia subkultura [Criminal subculture]*. Ufa: Yufim. yurid. ins-t. MVD RF. [in Russian].
- Antonian, Yu.M. (1982). *Yzuchenye lychnosti prestupnyka [Studying the identity of the offender]*. Moscow. [in Russian].
- Antonian, Yu.M. (1997). *Krymynolohyia [Criminology]: V. N. Kudriavtseva. (Ed.)*. Moscow: Yurist [in Russian].
- Eleskyn, M.V. (2008). Osobennosti krymynolohycheskoi kharakterystyky lychnosti prestupnyka, sovershyvsheho prestuplenye v ispravytelnom uchrezhdenyy: [Features of the criminological characteristics of the personality of a criminal who committed a crime in a correctional institution]: *uholovno-yspolnytelnaia systema: pravo, ekonomyka, upravlenye - penal system: law, economics, management*, 6. 45–48 [in Russian].
- Fylymynov, V.D. (1970). *Obshchestvennaia opasnost lychnosti prestupnyka [Social danger of the identity of the criminal]*. Tomsk. [in Russian].
- Khokhriakov, H.F. (1991). Paradoksi tiurmi [Prison paradoxes]. *Problemi, dyskussyy, predlozheniya – Problems, discussions, suggestions*. Moscow: yuryd. lyt. [in Russian].
- Kovalenko, V.V., Dzhuzha, O.M., & Kolb, O.H. (2011). *Kryminolohichni ta operatyvno-rozshukovi zasady zapobihannia zlochynam i pravoporushenniam, shcho vchyniautsia personalom vypravnykh kolonii [Criminological and operational-search principles of prevention of crimes and offenses committed by the staff of correctional colonies]*. V. V. Kovalenka (Ed.). Kyiv: Atika-N. [in Ukrainian].
- Kudriavtsev, V.N. (1968). *Prychynnost v krymynolohyy [Causality in criminology]*. Moscow [in Russian].
- Makarenko, A.S. (1977). *Yzbrannie pedahohycheskye proyzvedeniya v 4 tomakh [Selected pedagogical works in 4 volumes]*. Moscow. N.p. [in Russian].
- Mykhailyn V. V. (2010). Nehatyvnoe vlyaniye prestupleniy, sovershaemih v sledstvennikh yzoliatorakh na bezopasnost sotrudnykov, podozrevaemikh, obvyniaemikh y osuzhdennikh [The negative impact of crimes committed in pre-trial detention centers on the safety of employees, suspects, accused and convicted persons.]. *Chelovek: Prestuplenye i nakazanye - Human: Crime and Punishment*. [in Russian].
- Mykhlyn, A.S. (1990). *Obshchaia kharakterystyka osuzhdennikh [General characteristics of convicts]*. Moscow: N.p. [in Russian].
- Shurukhnov, N.H. (1993). Lychnost penytentsyarnoho prestupnyka [The identity of the penitentiary offender]. *Sotsyolohycheskye yssledovaniya – Sociological research* [in Russian].
- Synov, V.M. (2002). Humanistychna spriamovanist penitentsiarnoi pedahohiky [Humanistic orientation of penitentiary pedagogy]. *Sotsialna polityka i sotsialna robota – Social policy and social work*. 1 (21). [in Ukrainian].
- Yhoshev, T.E. (1974). *Typolohyia lychnosti y motyvatsyia prestupnogo povedeniya [Personality typology and motivation for criminal behavior]*. Horkyi. N.p. [in Russian].
- Zamula, S.Yu., Kostenko, V.A., Mandra, V.I., Padalets, B.V., & Skokov, S.I. (2003). *Osnovy penitentsiarnoi pedahohiky ta psykholohii [Fundamentals of penitentiary pedagogy and psychology]*. V. M. Synova. (Ed.). Bila Tserkva, 101 s. [in Ukrainian].

Accepted: November 12, 2020

